

Wojciech Misztal

Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie

ORCID: 0000-0003-0521-4916

Dobroć a skuteczne komunikowanie w nauczaniu papieży Jana Pawła II, Benedykta XVI i Franciszka

Streszczenie

Znajomość warunków skutecznego komunikowania się jest bardzo ważna. Współczesny przekaz medialny ma swoje cechy i propozycje, zarówno niebezpieczne, jak i pozytywne. Jego twórcy i odbiorcy w dużej mierze tworzą oraz kształtują te cechy i propozycje. Zarazem zachodzi proces uczenia się od przekazu medialnego, jak kontaktować się. Jeśli dobroć jest wskazywana jako warunek skutecznego komunikowania się, to dlaczego i w jaki sposób? Zagadnienie to zostanie przedstawione na podstawie nauczania na temat mediów papieży Jana Pawła II, Benedykta XVI i Franciszka, których pontyfikaty przypadają na czas znaczących zmian, gdy chodzi o mass media.

Słowa kluczowe: dobroć, duchowość, komunikowanie się, masmedia, religia.

The goodness and the effective communication in the teaching of John Paul II, Benedict XVI and Francis

Abstract

Knowledge of the conditions of effective communication is very important. Contemporary media coverage has its own features and proposals, for example dangerous as well as most positive. Its creators and recipients largely create and shape these features and proposals. At the same time, there is a process of learning from the media how to contact. The goodness is indicated as a condition for effective communication: why and how? This issue will be presented on the basis of teaching about the media of Popes John Paul II, Benedict XVI and Francis, whose pontificates fall during the time of significant changes when it comes to mass media.

Keywords: communication, goodness, mass media, religion, spirituality.

Wprowadzenie

Nie ma potrzeby przekonywać, że skuteczne komunikowanie się to umiejętność czy działanie o zasadniczym znaczeniu¹. Jest to dostrzegane nie tylko przez taką czy inną grupę specjalistów. Na przykład tak chętnie współcześnie wykorzystywana wyszukiwarka *Google* dla zapytania „skuteczne komunikowanie się” podała około 12 000 000 wyników². Dla porównania w przypadku zapytania „zdrowe odżywianie” ta sama wyszukiwarka wskazała około 11 000 000 wyników³. Przytoczone liczby odsyłają do tak dużej ilości danych, że wolno spodziewać się, iż mamy do czynienia z wielością odpowiedzi, gdy chodzi o rozumienie, co to takiego jest skuteczne komunikowanie i co należy uczynić, byśmy z nim mieli do czynienia. Przyjmijmy, że skuteczne komunikowanie wiąże się z takim odczytaniem docierającego sygnału, że mamy prawo mówić o jego zrozumieniu oraz/lub o spowodowaniu w ten sposób zamierzonego skutku, uznanego jako potrzebny, czyli, przynajmniej w pewnym sensie, dobry. Zastrzeżenie to jest konieczne: na przykład wysyłający komunikat może w ten sposób hejtując długofalowo niszczyć nie tylko bezpośredniego adresata⁴, kłamać⁵, mniej czy bardziej subtelnie manipulować⁶. Nie można więc uciec od pytania, co to jest dobroć, dobro. Również w tym przypadku różnych odpowiedzi jest znacząco dużo i między innymi są one nie

¹ Niniejsze opracowanie podejmuje kwestię skuteczności komunikowania się tak, jak to ostatnio zostało przedstawione w wypowiedziach papieskich na temat mediów. Zasadniczą więc będzie perspektywa teologiczna. W badaniach nad komunikowaniem się, w tym za pomocą mediów, także ona jest potrzebna. Współcześnie podejście całościowe w nauce jest słusznie doceniane i traktowane nawet jako nieodzowne. Jest to jednak podejście trudne między innymi ze względu na konieczność współdziałania przedstawicieli różnych dyscyplin naukowych, a na przykład metodologicznie jest to bardzo duże, obiektywne wyzwanie. Dotyczy to choby metodologii czy podstaw bibliograficznych. Obecnie zgromadzenie bibliografii raczej nie przedstawia problemu. Zasadniczo w pracy zbiorowej czy w czasopiśmie jest ona bogata, w tym wieloaspektowa, dzięki osobistemu podejściu piszących. Stąd wybór, by w tym opracowaniu ograniczyć się do pozycji bibliograficznych ściśle związanych ze wskazanym w tytule tematem, w tym z właściwą mu perspektywą badawczą.

² https://www.google.pl/search?source=hp&ei=X31QXY3RM8mZkWHwKuoDQ&q=skuteczne+komunikowanie+si%C4%99&oq=skuteczne+komu&gs_l=psy-ab.1.0.012j0i22i3018.4008.8078..19572..0.0..0.182.1864.0j15.....0....1..gws-wiz.....0i131.iU3LR5GGIWY (dostęp: 11.08.2019). Numeracja w przypadku dokumentów kościelnych pochodzi z nich lub wskazuje na kolejność akapitów.

³ https://www.google.pl/search?ei=o0NRXbrWFvmejLsPpoifyAU&q=zdrowe+od%C5%BCy-wianie&oq=zdrowe+od&gs_l=psy-ab.1.0.0110.35553.38303.41491...0.0..0.100.896.9j1.....0....1..gws-wiz.....0i71j0i67j0i131.ks25ckbmczQ (dostęp: 12.08.2019).

⁴ Zob. np. M. Kolczyński, *Hejt internetowy jako narzędzie dekompozycji wizerunku politycznego*, „Studia Politologiczne” 2017, nr 45, s. 128n.

⁵ Zob. np. A. Ostaševskij, *Rodzaje kłamstwa i ich wykorzystanie w tekście*, „Rocznik Prasoznawczy” 2018, nr 12, s. 33n.

⁶ Zob. np. B. Biela, *Typy i mechanizmy manipulacji w mediach*, „Studia Pastoralne” 2016, nr 12, s. 286n; S. Rehman, *Image: its power, use, and abuse*, „Scripta Neophilologica Posnaniensia” 2018, nr 18, s. 89n.

bez racji powiązane z filozofią i etyką⁷. W tym opracowaniu uwaga zostanie zwrócona na propozycję ze strony teologii, a dokładniej na bardzo wpływowy faktor, gdy chodzi o ludzkie myślenie i działanie, którym jest duchowość w znaczeniu nadawanym jej przez religię⁸.

Jak wskazuje tytuł, celem artykułu jest przedstawienie związków między dobrocią i skutecznym komunikowaniem w nauczaniu trzech ostatnich papieży: Jana Pawła II, Benedykta XVI i Franciszka. Chronologicznie mamy tu do czynienia z czasem wielu ważnych zmian nie tylko z perspektywy rozwoju i znaczenia mediów. Tutaj zostaną uwzględnione wybrane, dotyczące nowoczesnych mediów wypowiedzi tych papieży. Co do podjętej już kwestii rozumienia, na czym polega dobroć czy bycie dobrym, to logicznie w takim razie za kryterium należy przyjąć realizację przykazania miłości bliźniego, odnoszenie się do innych i to nie tylko do ludzi. Idąc za zasadami interpretacji tekstu biblijnego Alexandre Ganoczy stwierdza: „przykazanie miłości winno obejmować całą biosferę na sposób miłosierdzia”⁹. Ze swej strony w pierwszym papieskim orędziu radiowym Pius XI dzieli się całościowym podejściem do przekazu medialnego jako skierowanego, na zasadzie okazywania dobroci, do wszystkich ludzi, ale także wszystkich bytów, Boga nie wyłączając¹⁰. Dobór badanych danych musi przełożyć się na metodologię badań. W przypadku tego opracowania będzie to analiza tekstów.

Jan Paweł II: bez pozytywnego podejścia do bliźniego wolność i wsparcie technologiczne nie obejdą się

Na nauczanie Jana Pawła II składa się przesłanie, że ludzie ciesząc się wolnością i wsparci rozwojem mediów, by pożytecznie się komunikować, nie obejdą się bez pozytywnego nastawienia do bliźniego. Stąd papież stwierdza: „czeka nas wielka praca nad mową, jaką się posługujemy”. Przytoczone słowa to część homilii wygłoszonej przez Jana Pawła II w 1991 roku w Olsztynie¹¹. Homilia ta zasadniczo dotyczy stosowania się

⁷ Zob. J. Jastrzębski, *(Bez)wstyd w mediach, czyli „wszystko ujdzie”: refleksje nie do końca subiektywne*, „Studia Theologica Varsaviensia” 2016, nr 1, s. 177n; J. Rodzeń, *Czy dziennikarz potrzebuje filozofii w epoce postprawdy i fake-newsów?*, „Rocznik Bibliologiczno-Prasoznawczy” 2018, nr 10, s. 14n.

⁸ Taka perspektywa badawcza siłą rzeczy wpływa na dobór danych oraz ich wykorzystanie w tym opracowaniu.

⁹ A. Ganoczy, *Nauka o stworzeniu*, tłum. J. Fenrychowa, Wydawnictwo M, Kraków 1999, s. 55.

¹⁰ Pius XI, *Il primo radiomessaggio a tutte le genti e ad ogni creatura* (12.02.1931), http://w2.vatican.va/content/pius-xi/it/speeches/documents/hf_p-xi_spe_19310212_radiomessage.html (dostęp: 08.07.2017), nr 1n. Zob. W. Misztal, *Bóg odbiorcą przekazu medialnego: mass media w świetle pierwszego papieskiego orędzia radiowego z 1931 r.*, „Kieleckie Studia Teologiczne” 2018, nr 17, s. 133n.

¹¹ Jan Paweł II, *Messa per i fedeli della Diocesi di Warmia: omelia* (Olsztyn, 06.06.1991), https://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/pl/homilies/1991/documents/hf_jp-ii_hom_19910606_fedeli-warmia.pdf (dostęp: 30.03.2011). W wydaniu polskim *L'Osservatore Romano* homilia ta nosi tytuł „Wielka praca nad mową”; zob. „L'Osservatore Romano” wyd. pol. 1991, nr 12, s. 65–67.

do VIII przykazania Dekalogu, tzn.: „Nie mów fałszywego świadectwa”¹². VIII przykazanie w sumie jest ukierunkowane na zapewnienie pozytywnego kształtowania relacji z uwzględnieniem szeroko pojmowanego komunikowania się. Biorąc pod uwagę dzieje technologicznego rozwoju mediów, może nasunąć się pytanie co do aktualności refleksji sprzed prawie 30 lat. Jednak mniej więcej właśnie wtedy żyjący w swym państwie Polacy i tam działające media na dobre wchodzi w epokę wolności, w tym wolności słowa, oraz możliwości podniesienia standardu życia. Nie ma najmniejszej trudności, by wykazać, że absolutnie nie oznacza to wejścia na przykład w erę bycia dobrymi dla innych i wzajemnego zrozumienia w przypadku przekazu medialnego. Wystarczy, na potwierdzenie, na przykład czytać komentarze umieszczane przez internautów w nawiązaniu do artykułów umieszczanych na portalach informacyjnych. Co do odniesienia do mowy w przytoczonych słowach, to według Jana Pawła II w sumie chodzi o cały przekaz medialny: „w naszym społeczeństwie nowożytnym [...] tak bardzo spotęgowały się sposoby mówienia, metody mówienia, wszystkie tak zwane środki przekazu myśli. To przecież spotęgowana ludzka mowa”¹³. Co do kontekstu, w którym wypowiada się Jan Paweł II, wyzwań i programu, jaki chce zrealizować i pomóc urzeczywistnić, to sytuację w Polsce w latach 90. ubiegłego stulecia dobrze oddaje następująca diagnoza autorstwa człowieka związanego z mediami, pracą naukową, z kształtowaniem ludzi. Z perspektywy 2010 roku Krzysztof Zanussi wypowiada się następująco:

zostałem zaproszony od paru lat [...], żeby na Politechnice Warszawskiej [...] prowadzić wykład, który sobie autorsko nazwałem »Strategie życia«. Ludziom, najdalszym od jakichkolwiek kościelnych wpływów, próbuję przedstawić różne pomysły na życie [...] i mówić »popatrzcie, zastanówcie się i wybierajcie, bo właśnie wchodzić w życie«. Myślę, że 15 lat temu taki wykład byłby niemożliwy, bo ta euforia wolności, to zachłyśnięcie się bogactwem, które nagle spłynęło, były tak mocne, że przez to się rozum nie przebijal¹⁴.

We wskazanej homilii Jan Paweł II stara się przekonać do następującego modelu komunikowania się: „Wolność publicznego wyrażenia swoich poglądów jest wielkim dobrem społecznym, ale nie zapewnia ona wolności słowa”. Zaraz potem papież rozwija swoją myśl, wskazując na konsekwencje braku dobroci w relacjach z innymi: „Niewiele daje wolność mówienia, jeśli słowo wypowiedane nie jest wolne. Jeśli jest spętane egocentryzmem, kłamstwem, podstępem, może nawet nienawiścią lub pogardą dla innych – dla tych na przykład, którzy różnią się narodowością, religią albo poglądami”. Dobroć jest tu rozumiana przynajmniej podwójnie. Po pierwsze, człowiek jest wolny, bo/jeżeli jest dobry dla innych. Po drugie, wolność wypowiedania się, czyli funkcjonowanie także mediów nie może się obejść bez dobroci względem odbiorcy przesłania: dobroć nie jest tu niebezpieczeństwem etc., lecz niezbędną pomocą

¹² Zob. Jan Paweł II, *Messa per i fedeli della Diocesi di Warmia: omelia*, nr 5.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ K. Zanussi, *Złe wychowanie. Spojrzenie artysty na konflikt wymogów rynku i wartości, które chcielibyśmy promować w wychowaniu* [w:] *Media w wychowaniu chrześcijańskim*, red. D. Bis, A. Rynio, Wydawnictwo Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2010, s. 97.

i punktem odniesienia. W sumie, w myśl tego dynamizmu, wymiana poglądów może nawet stopniowo przestać być komunikowaniem się: „Niewielki będzie pożytek z mówienia i pisania, jeśli słowo będzie używane nie po to, aby szukać prawdy, wyrażać prawdę i dzielić się nią, ale tylko po to, by zwyciężyć w dyskusji i obronić swoje – może właśnie błędne – stanowisko”¹⁵. To stosunek do bliźniego, intencje wobec niego stanowią kryterium dla posiadającej podstawowe znaczenie dla ludzi, w tym dla funkcjonowania mediów, wolności wypowiedzania się. Gwarancją dla tej ostatniej jest właśnie dobroć wobec bliźnich.

Papież dzieli się również następującym rozumieniem sytuacji i programem: „zachłystujemy się wolnością, wolnością słowa i różnymi innymi wolnościami, które z tym się wiążą. Zachłystujemy się tą wolnością, której przedtem nam odmawiano, tak jak zresztą i wolności religijnej [...]. Ale równocześnie zapominamy o tym wymiarze podstawowym, że nie ma prawdziwej wolności bez prawdy”¹⁶. W takim razie Jan Paweł II wskazuje, że w przypadku przekazu medialnego, który nie stanowi tu wyjątku, istnieje zasadniczy – czy jednak faktycznie przez ludzi zauważany, respektowany, wykorzystywany? – związek między dobrocią i byciem dobrym dla innych a prawdą, w tym jej przekazywaniem. Stosowanie się do tego związku, według Jana Pawła II, stanowi warunek skutecznego komunikowania się. Prawda – i to raczej znamienne często – jest kojarzona i przedstawiana jako powiązana z bezwzględnością czy wręcz jako narzędzie do na przykład zadawania bólu, niszczenia nawet, czyli jako instrument dzielenia ludzi, nie zaś porozumiewania się. Język polski między innymi zna powiedzenie: „Prawda jest jak miód: temu smakuje, kto ma zdrowe zęby”. Tymczasem, jak wskazuje Jan Paweł II, sama prawda – rzecz jasna w tym jej przekazywanie, poznawanie – będąc wartością nadrzędną, w pewnym sensie absolutną, jest jednak podporządkowana dobru w znaczeniu troski o bliźniego.

Nie mów fałszywego świadectwa przeciw żadnemu twemu bliźniemu [...]. Zarazem to przykazanie stwierdza, że prawda [...] jest dobrem dla człowieka w odniesieniach międzyludzkich, jest dobrem dla człowieka w odniesieniach szerszych, społecznych. [...] Człowiek ma prawo do prawdy. Czasem człowiek nie ma prawa do pewnej prawdy, dlatego my patrzymy z podziwem na ludzi, którzy wobec przemocy – na przykład w czasie okupacji – potrafili nie wydać, nie powiedzieć prawdy, ponieważ do tej prawdy nie miał prawa ten, który jej żądał, który ją wymuszał przemocą¹⁷.

Nauczanie Jana Pawła II można streścić następująco. Potężny świat przekazu medialnego jest częścią następującej logiki. Aby nie funkcjonować na zasadzie na przykład szkodliwej rewolucji, która pożera nawet własnych rodziców i dzieci, by faktycznie przyczyniać się do porozumienia i być jego częścią, potrzeba mu jako jednej z wiodących cech właśnie dobroci, jej okazywania w złożonym splocie relacji łączących nadawców i odbiorców. Jest to bycie dobrym wymagające i zarazem fascynujące,

¹⁵ Jan Paweł II, *Messa per i fedeli della Diocesi di Warmia: omelia*, nr 5.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ *Ibidem*.

tajemnicze, bo na przykład jednak powiązane z prawdą, z zaangażowaniem, pracą, trudem, odpowiedzialnością, rezygnacją z postrzegania siebie jako jedynego centrum, miary i celu wszystkiego, z otwarciem się czy, także wartościowym, poszanowaniem ludzkiego dostrzegania, że porządek naturalny to nie wszystko, nieraz z bohaterstwem.

Benedykt: „łagodne” teofanie jako model dla komunikowania się za pomocą potężnych nowoczesnych mediów

Słowo *teofania* nie należy do terminologii związanej z mediami i skutecznym komunikowaniem się. Natomiast słusznie kojarzy się na przykład z teologią, jak też z religioznawstwem. W naukach tych jest używane, by mówić o sytuacji, kiedy bóstwo objawia się ludziom. Przy czym to objawienie się trzeba rozumieć jako z powodzeniem dokonujący się kontakt między bardzo odmiennymi stronami, komunikowanie się, między innymi jako dialog, wzajemne zrozumienie (np. Wj 33,11; Pwt 5,4). Podjęty teraz temat został sformułowany jako „łagodne» teofanie jako model dla komunikowania się za pomocą potężnych nowoczesnych mediów”. Jeśli wziąć pod uwagę przekaz biblijny, to okazuje się, że teofanie mogą przebiegać bardzo różnie. Do szczególnie istotnych czy znanych należą teofania synajska (np. Wj 19,1–34,35) i teofania opisana na początku *Księgi Izajasza* (Iz 6,1–13). W obu wskazanych przykładach spotkanie Bóg–człowiek przebiega w ten sposób, że na ludzkie doświadczenie w istotnym stopniu składa się poczucie własnej niższości, strach, nawet przerażenie (zob. Wj 20,18–21; Iz 6,5). Ze względu na cechy, w tym na potęgę współczesnych mediów, może ktoś spodziewałby się, że ewentualnie właśnie takie teofanie wchodziłyby w rachubę jako model dla komunikowania się za ich pomocą. Starając się wpłynąć na nowoczesne media i wielorako związanych z nimi ludzi, pomóc im, papież Benedykt XVI odwołuje się do 1 Krl 19,11–12¹⁸ i Łk 24,13–35¹⁹. Oba teksty eksponują dobroć, łagodność ze strony Objawiającego się ludziom. Stąd wzięło się określenie „łagodne” teofanie.

W orędziu na obchodzony w 2013 roku Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu papież Benedykt XVI między innymi zwraca uwagę, że „w środowisku cyfrowym [...] łatwo podnoszą się głosy nazbyt rozpalone i konfliktowe, i w którym niekiedy grozi zdominowanie pogonią za sensacją”. Trudno byłoby się nie zgodzić z tymi słowami. Ewidentnie też mamy do czynienia z problemem dotyczącym relacji międzyludzkich, a dokładniej niewłaściwego stosunku do spotkanego człowieka. Zaraz potem Benedykt

¹⁸ Zob. Benedykt XVI, *Messaggio per la XLVII Giornata Mondiale delle Comunicazioni Sociali „Reti Sociali: porte di verità e di fede; nuovi spazi di evangelizzazione”* (24.1.2013), http://w2.vatican.va/content/benedict-xvi/it/messages/communications/documents/hf_ben-xvi_mes_20130124_47th-world-communications-day.html (dostęp: 1.03.2013), nr 8.

¹⁹ Benedykt XVI, *Messaggio per la XLV Giornata Mondiale delle Comunicazioni Sociali „Verità, annuncio e autenticità di vita nell’era digitale”* (24.01.2011), http://w2.vatican.va/content/benedict-xvi/it/messages/communications/documents/hf_ben-xvi_mes_20110124_45th-world-communications-day.html (dostęp: 1.03.2015), nr 8.

XVI pisze: „jesteśmy wezwani do uważnego rozeznawania”. Bezpośrednio po tych słowach papież proponuje następujący model, gdy chodzi o stosunek do spotkanego, do interlokutora, o traktowanie go, porozumienie się. „W związku z tym pamiętajmy, że Eliasz rozpoznał głos Boga nie w silnej, gwałtownej wichurze ani w trzęsieniu ziemi czy w ogniu, ale w «szmerze łagodnego powiewu» (1 Krl 19, 11–12)”²⁰. Siła, przewaga wynikając z dysproporcji możliwości i siły – taki przynajmniej nasuwa się wniosek – ma być w służbie przychylności, porozumienia i jest to skuteczna metoda także w przypadku spotkań w nowoczesnym środowisku cyfrowym.

W orędziu na przypadający w 2011 rok Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu papież Benedykt XVI odwołuje się do spotkania, do dialogu między zmartwychwstałym Chrystusem i uczniami zmierzającymi do Emaus, czyli do Łk 24,13–35. „Głoszenie Ewangelii wymaga formy przekazu, naznaczonej szacunkiem i dyskrecją, pobudzającej serce i poruszającej sumienie; formy przypominającej styl zmartwychwstałego Jezusa, kiedy stał się towarzyszem uczniów zmierzających do Emaus (por. Łk 24,13–35)”. Ten styl to towarzyszenie przejawiające się jako stopniowe prowadzenie „do zrozumienia [...] przez bliskość i dialog z nimi”, delikatne sprawianie, „by ujawniło się to, co było w ich sercach”²¹. Przytoczona wypowiedź jednoznacznie dotyczy tego, jak należy postępować, zdaniem papieża, by skutecznie ewangelizować. Nie ma potrzeby uzasadniać, że z punktu widzenia Benedykta XVI chodzi o sprawę o kluczowym znaczeniu i że w takim razie należy dołożyć wszelkich starań, by komunikowanie się było skuteczne. W świetle tego, co papież pisze o chrześcijańskim stylu obecności w świecie cyfrowym (o czym będzie dalej), wolno tutaj dostrzec także pewien wzór, propozycję, gdy chodzi o skuteczne komunikowanie się jako takie. Wracając jeszcze do odniesienia do ewangelizacji, to by zrozumieć przesłanie, trzeba też uwzględnić, że ewangelizacja – nie niszcząc, ale wnosząc jak najbardziej pozytywny wkład – oddziałuje właściwie wszechstronnie.

Do was, młodych, którzy z naturalną niemal łatwością posługujecie się tymi nowymi środkami komunikacji, należy zadanie ewangelizacji tego »cyfrowego kontynentu«. Z entuzjazmem głoscie Ewangelię waszym rówieśnikom! Znacie ich lęki i nadzieje, ich zapał i rozczarowania: najcenniejszym darem, jaki możecie im ofiarować, jest dzielenie się z nimi »dobrą wiadomością« o Bogu, który stał się człowiekiem, cierpiał, umarł i zmartwychwstał, by zbawić ludzkość.

Zaraz potem Benedykt XVI następująco rozwija swoją myśl:

Ludzkie serce gorąco pragnie świata, w którym króluje miłość, ludzie dzielą się darami, gdzie buduje się jedność, gdzie wolność odnajduje swe znaczenie w prawdzie oraz gdzie tożsamość każdego realizuje się we wzajemnym poszanowaniu. Wiara może odpowiedzieć na te oczekiwania: bądźcie jej zwiastunami!²².

²⁰ Benedykt XVI, *Messaggio per la XLVII Giornata Mondiale delle Comunicazioni Sociali*, nr 8.

²¹ *Ibidem*.

²² Benedykt XVI, *Messaggio per la XLIII Giornata Mondiale delle Comunicazioni Sociali*, „Nuove tecnologie, nuove relazioni. Promuovere una cultura di rispetto, di dialogo, di

Nieco wcześniej w tym samym orędziu Benedykt XVI pisze o chrześcijańskim stylu obecności w świecie cyfrowym, który jest ściśle związany z ludzkim komunikowaniem się za pomocą najnowszych współczesnych technologii. Zasadnicze punkty rozumowania można spróbować tu przedstawić następująco. Komunikując się, dana osoba zawsze jest wciągnięta w to działanie, obecna w nim, dzieli się sobą samą, swoją wizją świata, swymi nadziejami i ideałami. Dotyczy to także chrześcijan i oznacza, że w ich przypadku istnieje „chrześcijański styl obecności także w świecie cyfrowym”. W praktyce realizuje się on jako komunikowanie się uczciwe, otwarte, odpowiedzialne i szanujące innych²³.

Franciszek: dobroć jest przewodnikiem także dla współczesnej komunikacji medialnej

Również papież Franciszek wskazuje, że dobroć to warunek skutecznego komunikowania się. Na przykład pisze w orędziu na Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu obchodzony w 2014 roku: „Dobry przekaz pomaga nam zbliżyć się do siebie i lepiej poznawać się wzajemnie, coraz bardziej jednoczyć. [...] Media mogą nam w tym pomóc, zwłaszcza dzisiaj, kiedy sieci komunikacji międzyludzkiej osiągnęły niezwykle wysoki poziom rozwoju”. Co to takiego jest „dobry przekaz” wyjaśnia następne zadanie: „W szczególności Internet stwarza ogromne możliwości spotkania i solidarności między wszystkimi, i jest to rzecz dobra, jest to dar Boga”²⁴. Starając się pomóc mediom, ich twórcom i odbiorcom, papież Franciszek między innymi wskazuje na oddziaływającą już w starożytności i aż do tej pory przypowieść o miłosiernym Samarytaninie. W sumie przypowieść ta to swego rodzaju *vademecum* pokazujące, w jaki sposób traktować innych jako bliźnich, by dzięki temu ostatecznie samemu też być szczęśliwym (Łk 10,25–37). Tak przedstawiony cel trudno byłoby uznać za nieistotny czy na przykład, ujmując roboczo, nieatrakcyjny. „Ikona dobrego Samarytanina, który opatruje rany pobitego człowieka, polewając je oliwą i winem, niech dla nas będzie przewodnikiem, który prowadzi”. Ludzie komunikując się, w tym za pomocą najnowszych technologii, mają mieć te same cechy, te same intencje i zaangażowanie, co okazujący dobroć Samarytanin. „Nasze komunikowanie się niech będzie pachnącym olejkiem kojącym ból i dobrym, rozweselającym winem”. Według papieża skuteczność komunikowania się, związane z nim oddziaływanie, jak też piękno, swoiste promieniowanie na innych

amicizia” (24.01.2009), http://w2.vatican.va/content/benedict-xvi/it/messages/communications/documents/hf_ben-xvi_mes_20090124_43rd-world-communications-day.html (dostęp: 1.03.2015), nr 10.

²³ Benedykt XVI, *Messaggio per la XLV Giornata Mondiale delle Comunicazioni Sociali*, nr 6.

²⁴ Franciszek, *Messaggio per la XLVIII Giornata Mondiale delle Comunicazioni Sociali „Comunicazione al servizio di un'autentica cultura dell'incont”* (24.01.2014), http://w2.vatican.va/content/francesco/it/messages/communications/documents/papa-francesco_20140124_messaggio-comunicazioni-sociali.html (dostęp: 24.01.2014), nr 2.

nie mają wynikać „ze sztuczek lub efektów specjalnych, lecz z naszego zachowania się jak bliźni tego, kogo spotykamy zranionego [...], z miłością, z czułością”²⁵.

Papież Franciszek ukazuje też spotkanie między nowoczesną, współczesną wymianą myśli a miłosierdziem jako owocne: dokładniej ujmując między innymi wskazuje, kiedy zarówno komunikowanie się, jak i miłosierdzie, a więc i mający z nimi do czynienia ludzie, mogą wzajemnie tutaj skorzystać.

Spotkanie pomiędzy komunikacją a miłosierdziem jest owocne na tyle, na ile rodzi bliskość, która otacza troską, pociesza, uzdrowia, towarzyszy i wyprawia święto. W świecie podzielonym, rozdrobnionym, spolaryzowanym, miłosierne komunikowanie się oznacza przyczynianie się do dobrej, wolnej i solidarnej bliskości między dziećmi Boga i braćmi w człowieczeństwie²⁶.

Na przykład miłosierdzie może i ma twórczo inspirować ludzkie komunikowanie się²⁷. Staranny dobór słów czy gestów jest pomocny, „ażeby przewyżyć nieporozumienia, uleczyć zranioną pamięć i budować pokój oraz zgodę”²⁸. Inspirowana dobrocią komunikacja przejawia „moc budowania mostów, sprzyjania spotkaniu i integracji, ubogacając w ten sposób społeczeństwo”. Jest ona pomocą, by „wyjść z zakłętego kręgu potępień i zemsty, które stale wpędzają w matnię osoby i narody, prowadzące do wyrażania się przesłaniami nienawiści”²⁹. Papież Franciszek zaprasza też, by skorzystać z zasadniczego dla duchowości chrześcijańskiej, przez wieki przez nią pomyślnie wykorzystywanego, rozróżnienia między osobą wyrządzającą zło i samym złem: „słowo chrześcijanina stawia sobie za cel spowodowanie rozwoju wspólnoty i nawet jeśli musi zdecydowanie potępić zło, stara się nie zrywać relacji i komunikacji”³⁰. Nieco dalej odbiorca otrzymuje do swej dyspozycji następujące przesłanie: „Niech styl naszej komunikacji pozwoli na przewyżczenie logiki, która wyraźnie oddziela grzeszników od sprawiedliwych”. W praktyce chodzi o kształtowanie komunikowania się stosując się do następującej logiki:

Możemy i musimy osądzać sytuacje grzechu – przemoc, korupcję, wyzysk, i tym podobne – ale nie możemy osądzać ludzi, bo tylko Bóg może czytać w głębi ich serc. Naszym zadaniem jest ostrzeżenie tych, którzy popełniają błędy, potępiając zło i niesprawiedliwość pewnych zachowań, aby uwolnić ofiary i podnieść upadłych³¹.

Ostatecznie porozumiewanie się ma formować jego strony i to na lepsze.

²⁵ Franciszek, *Messaggio per la XLVIII Giornata Mondiale delle Comunicazioni Sociali*, nr 10.

²⁶ Franciszek, *Messaggio per la 50ma Giornata Mondiale delle Comunicazioni Sociali „Comunicazione e misericordia: un incontro fecondo”* (24.01.2016), http://w2.vatican.va/content/francesco/it/messages/communications/documents/papa-francesco_20160124_messaggio-comunicazioni-sociali.html (dostęp: 24.01.2017), nr 11.

²⁷ Franciszek, *Messaggio per la 50ma Giornata Mondiale delle Comunicazioni Sociali*, nr 5.

²⁸ Franciszek, *Messaggio per la 50ma Giornata Mondiale delle Comunicazioni Sociali*, nr 3.

²⁹ *Ibidem*.

³⁰ *Ibidem*.

³¹ Franciszek, *Messaggio per la 50ma Giornata Mondiale delle Comunicazioni Sociali*, nr 6.

Tylko słowa wypowiedane z miłością, którym towarzyszy łagodność i miłosierdzie, dotykają serc nas, grzeszników. Słowa i gesty szorstkie lub moralizatorskie mogą jeszcze bardziej wyobcowywać tych, których chcemy doprowadzić do nawrócenia i wolności, umacniając ich poczucie sprzeciwu i obrony³².

Chodzi o skuteczność komunikowania się, o jej zwiększenie czy nawet przywrócenie. W przytoczonym dalej tekście politycy, dyplomaci, osoby, na których spoczywa odpowiedzialność to, jak się wydaje, reprezentanci wszystkich.

Warto byłoby, aby także język polityki i dyplomacji dał się zainspirować miłosierdziem, które nigdy nie traktuje niczego jako stracone. Zwracam się szczególnie do tych, którzy mają odpowiedzialność instytucjonalną, polityczną oraz odpowiadają za kształtowanie opinii publicznej, aby zawsze czuwali nad sposobem wypowiedania się względem tych, którzy myślą czy działają inaczej, lub nawet tych, którzy mogą się mylić. Łatwo ulec pokusie, aby wykorzystać podobne sytuacje i podsycać w ten sposób płomień nieufności, strachu i nienawiści³³.

Dobroć jest w stanie sprawić, nie idealizując ani nie oczerniając rzeczywistości, że nowoczesna współczesna komunikacja międzyludzka wprowadza do serc, do życia ludzi kształtujących świat, a tym samym tak właśnie wpływa na świat, pokój³⁴, że wspólnoty związane z komunikowaniem się, na przykład z sieciami społecznościowymi, nie zamierają czy nie kamienieją w izolacji, ale rozwijają się, stając się jednym z wartościowych, aktywnych, pomocnych elementów wspólnoty, którą wraz ze swym otoczeniem tworzą i coraz bardziej mają tworzyć wszyscy ludzie³⁵.

Podsumowanie

Przedstawione, wybrane wypowiedzi składające się na nauczanie papieży Jana Pawła II, Benedykta XVI i Franciszka pokazują, że ich zdaniem bycie dobrym dla innych przyczynia się do skutecznego komunikowania się także wtedy, gdy ludzie korzystają z najnowocześniejszych środków masowego przekazu. Bycie dobrym dla innych jest przez nich nawet przedstawione jako warunek skutecznego komunikowania się. Biorąc pod uwagę datowanie przedstawionego w tym tekście nauczania mamy do czynienia z okresem 1991–2019. Patrząc z perspektywy mediów, jest to czas niebagatelnego rozwoju. W przedstawionym nauczaniu przemiany te nie są eksponowane. Nie znaczy

³² *Ibidem*.

³³ Franciszek, *Messaggio per la 50ma Giornata Mondiale delle Comunicazioni Sociali*, nr 5.

³⁴ Franciszek, *Messaggio per la 52ma Giornata Mondiale delle Comunicazioni Sociali „La verità vi farà liberi” (Gv 8,32). Fake news e giornalismo di pace* (24.01.2018), http://w2.vatican.va/content/francesco/it/messages/communications/documents/papa-francesco_20180124_messaggio-comunicazioni-sociali.html (dostęp: 24.01.2018), nr 1n.

³⁵ Franciszek, *Messaggio per la 53ma Giornata Mondiale delle Comunicazioni Sociali „Siamo membra gli uni degli altri” (Ef 4,25). Dalle social network communities alla comunità umana”* (24.01.2019), http://w2.vatican.va/content/francesco/it/messages/communications/documents/papa-francesco_20190124_messaggio-comunicazioni-sociali.html (dostęp: 24.01.2019), nr 1n.

to jednak, by papieże ich nie dostrzegali czy nie podchodzili do nich pozytywnie. Rozwój mediów oceniają oni wysoko³⁶. Jednak jako zupełnie podstawowe, gdy chodzi o skuteczne komunikowanie się, wskazują na człowieka, na jego intencje i działania, na kształtowanie go. Przy czym człowiek nie jest według nich tutaj samotny, zdany wyłącznie na siebie. Ma bowiem do dyspozycji pomoc ze strony innych ludzi, wsparcie technologiczne i pomoc ze strony samego Boga. Innymi słowy: by ocenić przedstawioną propozycję papieską, trzeba uwzględnić, kim jest człowiek według Jana Pawła II, Benedykta XVI i Franciszka.

Bibliografia

- Benedykt XVI, *Messaggio per la XLIII Giornata Mondiale delle Comunicazioni Sociali „Nuove tecnologie, nuove relazioni. Promuovere una cultura di rispetto, di dialogo, di amicizia”* (24.01.2009), http://w2.vatican.va/content/benedict-xvi/it/messages/communications/documents/hf_ben-xvi_mes_20090124_43rd-world-communications-day.html (dostęp: 1.03.2015).
- Benedykt XVI, *Messaggio per la XLV Giornata Mondiale delle Comunicazioni Sociali „Verità, annuncio e autenticità di vita nell'era digitale”* (24.01.2011), http://w2.vatican.va/content/benedict-xvi/it/messages/communications/documents/hf_ben-xvi_mes_20110124_45th-world-communications-day.html (dostęp: 1.03.2015).
- Benedykt XVI, *Messaggio per la XLVII Giornata Mondiale delle Comunicazioni Sociali „Reti Sociali: porte di verità e di fede; nuovi spazi di evangelizzazione”* (24.01.2013), http://w2.vatican.va/content/benedict-xvi/it/messages/communications/documents/hf_ben-xvi_mes_20130124_47th-world-communications-day.html (dostęp: 1.03.2013).
- Biela B., *Typy i mechanizmy manipulacji w mediach*, „Studia Pastoralne” 2016, nr 12.
- Franciszek, *Messaggio per la 50ma Giornata Mondiale delle Comunicazioni Sociali „Comunicazione e misericordia: un incontro fecondo”* (24.01.2016), http://w2.vatican.va/content/francesco/it/messages/communications/documents/papa-francesco_20160124_messaggio-comunicazioni-sociali.html (dostęp 24.01.2017).
- Franciszek, *Messaggio per la 52ma Giornata Mondiale delle Comunicazioni Sociali „La verità vi farà liberi” (Gv 8,32). Fake news e giornalismo di pace* (24.01.2018), http://w2.vatican.va/content/francesco/it/messages/communications/documents/papa-francesco_20180124_messaggio-comunicazioni-sociali.html (dostęp: 24.01.2018).

³⁶ Jan Paweł II np. zalicza dynamicznie rozwijające się media do rzeczywistości wspaniałych (*Lettera apostolica ai responsabili delle comunicazioni sociali “Il rapido sviluppo”* (24.01.2005); http://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/it/apost_letters/2005/documents/hf_jp-ii_apl_20050124_il-rapido-sviluppo.html (dostęp: 20.08.2015), nr 13); Benedykt XVI pisze, że dzięki rozwojowi mediów możliwości pracy duszpasterskiej właściwie stały się nieograniczone, por. *Messaggio per la XLIV Giornata Mondiale delle Comunicazioni Sociali „Il sacerdote e la pastorale nel mondo digitale: i nuovi media al servizio della Parola”* (24.01.2010), http://w2.vatican.va/content/benedict-xvi/it/messages/communications/documents/hf_ben-xvi_mes_20100124_44th-world-communications-day.html (dostęp: 1.03.2015), nr 9; Franciszek wskazuje, że nowoczesne media to dar Boży (*Messaggio per la XLVIII Giornata Mondiale delle Comunicazioni Sociali „Comunicazione al servizio di un'autentica cultura dell'incontro”* (24.01.2014), http://w2.vatican.va/content/francesco/it/messages/communications/documents/papa-francesco_20140124_messaggio-comunicazioni-sociali.html (dostęp: 24.01.2014), nr 2.

Wojciech Misztal

- Franciszek, *Messaggio per la 53ma Giornata Mondiale delle Comunicazioni Sociali* „Siamo membra gli uni degli altri” (Ef 4,25). *Dalle social network communities alla comunità umana* (24.01.2019), http://w2.vatican.va/content/francesco/it/messages/communications/documents/papa-francesco_20190124_messaggio-comunicazioni-sociali.html (dostęp: 24.01.2019).
- Franciszek, *Messaggio per la XLVIII Giornata Mondiale delle Comunicazioni Sociali* „Comunicazione al servizio di un’autentica cultura dell’incontro” (24.01.2014), http://w2.vatican.va/content/francesco/it/messages/communications/documents/papa-francesco_20140124_messaggio-comunicazioni-sociali.html (dostęp: 24.01.2014).
- Ganoczy A., *Nauka o stworzeniu*, tłum. J. Fenrychowa, Wydawnictwo M, Kraków 1999.
- Jan Paweł II, *Messa per i fedeli della Diocesi di Warmia: omelia* (Olsztyn, 6.06.1991), https://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/pl/homilies/1991/documents/hf_jp-ii_hom_19910606_fedeli-warmia.pdf (dostęp: 30.03.2011).
- Jastrzębski J., *(Bez)wstyd w mediach, czyli „wszystko ujdzie”: refleksje nie do końca subiektywne*, „Studia Theologica Varsaviensia” 2016, nr 1.
- Kolczyński M., *Hejt internetowy jako narzędzie dekompozycji wizerunku politycznego*, „Studia Politologiczne” 2017, nr 45.
- Misztal W., *Bóg odbiorcą przekazu medialnego: mass media w świetle pierwszego papieskiego orędzia radiowego z 1931 r.*, „Kieleckie Studia Teologiczne” 2018, nr 17.
- Ostaševskij A., *Rodzaje kłamstwa i ich wykorzystanie w tekście*, „Rocznik Prasoznawczy” 2018, nr 12.
- Pius XI, *Il primo radiomessaggio a tutte le genti e ad ogni creatura* (12.02.1931), http://w2.vatican.va/content/pius-xi/it/speeches/documents/hf_p-xi_spe_19310212_radiomessage.html (dostęp: 8.07.2017).
- Rehman S., *Image: its power, use, and abuse*, „Scripta Neophilologica Posnaniensia” 2018, nr 18, s. 89–96.
- Rodzeń J., *Czy dziennikarz potrzebuje filozofii w epoce postprawdy i fake-newsów?*, „Rocznik Bibliologiczno-Prasoznawczy” 2018, nr 10.
- Zanussi K., *Złe wychowanie. Spojrzenie artysty na konflikt wymogów rynku i wartości, które chcielibyśmy promować w wychowaniu [w:] Media w wychowaniu chrześcijańskim*, red. D. Bis, A. Rynio, Wydawnictwo Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2010.